

Vad händer med subjektstvånget?

Om *det*-inledda satser utan subjekt

Av ELISABET ENGDAHL

Abstract

Engdahl, Elisabet, elisabet.engdahl@svenska.gu.se, Professor, Dept. of Swedish Language, University of Gothenburg, Sweden: "What is happening to the subject requirement? On subjectless clauses introduced by *det*". *Språk och stil* 20, 2010, pp. 81–104.

Grammatical descriptions of contemporary Swedish normally state that Swedish has a strong subject requirement: finite clauses (except imperatives and conjoined clauses) must contain an overt subject. If the clause lacks a referential subject, the expletive *det* is inserted either in initial position, e.g. the so-called *fundament*, or in the subject position following the main verb in a matrix clause. In this article, a new clause type is presented and analyzed. The initial *det* in examples such as *det var bra att du sa* ('it was good that you said') at first appears to be an expletive subject, but can be interpreted as the missing object of the embedded clause, which means that the matrix clause has no overt subject. The new construction resembles so-called *tough* constructions such as *det är lätt att säga* ('it is easy to say'), but differs in several respects: it is not restricted to adjectival complements, the complement clause is finite, and the fronted object can only appear in initial position [Spec, CP], not in the postverbal subject position [Spec, IP]. So far the new construction has mainly been attested in informal spoken language, but it seems to be spreading to other registers and used with initial elements in addition to *det*.

Keywords: expletive subject, formal subject, subject requirement, topicalization, *tough* movement, Swedish.

Det vanligaste inledningsordet i en svensk sats är pronomenet *det*, som fungerar antingen som referentiellt pronomen eller som expletivt subjekt. Ibland kan det vara svårt att avgöra hur det ska tolkas. I den här artikeln tar jag upp en speciell sorts *det*-inledda satser som jag först noterade i informellt talspråk men som nu verkar sprida sig till flera sammanhang och som även börjar användas i skrift.¹ Satstypen kastar visst ljus över förhållandet mellan funda-

¹ En del av innehållet i denna artikel har presenterats vid Svenskans beskrivning 30 i Stockholm 2008 samt vid NORMS workshop Revisiting Parameters i Lund i oktober 2008. Jag tackar Lars-Olof Delsing, Staffan Hellberg, Anders Holmberg, Gunlög Josefsson, Christer Platzack och Jan Svensson för intressanta kommentarer. Tack även till Benjamin Lyngfelt för konstruktiva diskussioner samt till Roger Källström, Sven-Göran Malmgren och tre anonyma referenter för Språk och stil för värdefulla synpunkter på en tidigare version.

ment och subjekt och får konsekvenser för beskrivningen av satsens struktur i svenskan.

1. Expletiva subjekt

I beskrivningar av modern svenska framhålls att »de allra flesta slag av satser måste innehålla ett subjekt» (SAG 4 s. 42). Undantag utgörs av samordnade satser och satser som uttrycker uppmaningar. Det förhållandet att svenska satser måste innehålla uttalade subjekt betecknas ofta som subjektstvånget.² Det tas upp i läromedel, både för svenska studenter och för personer som inte har svenska som modersmål. Subjektstvånget visar sig bland annat i att ett expletivt *det* måste sättas in om det inte finns något subjekt med egen betydelse eller referens, som i (1a) med ett väderverb och i (1b) med ett operonligt predikat.³

- (1) a. I går regnade{det/*Ø}inte.
 b. Hur står{det/*Ø}till med dig? (SAG 4 s. 61)

Det expletiva subjektet är obligatoriskt om det står på subjektspåsar i mittfältet som i exemplen i (1). Om det står som fundament kan en del språkbrukare utelämna det i ledigt talspråk (jfr Mörnshö 2002).

- (2) {Det/Ø} verkar inte ha regnat i natt.

Expletivt *det* uppträder ofta tillsammans med en postponerad bisats eller infinitivfras (SAG 4, kap. 29, § 21) som i (3). Sundman (1980) kallar sådana *det* för anteciperande. Andra vanliga användningar är i utbrytnings- och presenteringskonstruktioner samt i satser med egentligt subjekt, se exempel i (4) (jfr SAG 4 kap. 29 § 24; SAG 3 kap. 19 § 6).

- (3) a. Det var väl bra att du sa det.
 b. Det var trevligt att träffas.
 (4) a. Det är ju så många som gör det.
 b. Det ringde någon i morse som frågade efter dig.
 c. Nu flög det visst en glada över fältet igen. (SAG 4 s. 54)

² Enligt Björn Hammarberg (personlig kommunikation, februari 2010) började termen *subjektstvånget* användas bland lärarna i svenska för utländska studenter i Stockholm under 1960- och 1970-talen. Björn Hammarberg och Åke Viberg utvidgade sedan användningen till att gälla flera platshållande element än subjektet, se Hammarberg & Viberg 1975, 1977.

³ Se SAG 4 kap. 29 Subjekt § 18–25 för en översikt av olika satstyper där expletivt subjekt förekommer.

Vi kan åskådliggöra satsernas struktur med hjälp av SAG:s satsschema för *fa*-satser⁴ som i schema (1). När det expletiva subjektet står som fundament är den ordinarie subjektsplassen tom, vilket markeras med [-] (jfr SAG 4 s. 7).⁵

Ex	Initialfält Satsbas	Mittfält Finit verb	Subjekt	Satsadverbial	Slutfält Resten av verbfrasen
(1a)	I går	regnade	det	inte	[-]
(1b)	Nu	ska	det		bli gott med kaffe [-]
(2a)	Det	verkar	[-]	inte	ha regnat i natt
(3a)	Det	var	[-]	väl	bra att du sa det
(4a)	Det	är	[-]	ju	så många som gör det

Schema 1.

Framväxten av subjektstvånget har studerats ingående i tidigare forskning. Platzack (1985) har speciellt undersökt sambandet mellan uppluckringen av numeruskongruens och bruket av expletiva subjekt. Falk (1993) har följt det ökande bruket av expletiva subjekt under perioden 1526–1732 och Håkansson (2008) har studerat hur subjektlösa satser i fornsvenskan så småningom ersattes av satser med utsatt subjekt. Från och med slutet av 1700-talet kan man tala om att svenskan har ett subjektstvång.⁶

En satstyp där expletivt subjekt verkar vara optionellt i skrift är satser med egentligt subjekt som inleds av rumsadverbial, som i (5a, b). Detta verkar vara särskilt vanligt i perfekt, vilket Roberts (1999) visat. Även satser med predikativ, oftast i superlativ, förekommer, men mer sparsamt, se (5c, d).

- (5) a. På krogen har förekommit handel med narkotika. (Roberts 1999 (25b))
 b. I den trakten har funnits glador så länge jag kan minnas. (SAG 4 s. 54)
 c. Ledsammast har varit att han aldrig har ställt upp. (SAG 3 s. 556)
 d. Mest svåruthärdligt har varit att se hur skadade män, kvinnor och barn låg i dagar under bar himmel. (Michael Winiarski, DN 23/1 2010)

Både Sundman (1980) och Falk (1993) diskuterar denna typ ingående och visar att utelämnning av expletivt *det* är vanligare, och låter naturligare, om satsbasen

⁴ Med *fa*-satser avses satser där det finit verbet föregår adverbialen i mittfältet, i motsats till *af*-satser där det omvända gäller.

⁵ Jag benämner det inledande ledet fundament eftersom exemplen till största delen utgörs av deklarativa huvudsatser (SAG 1 s. 173), men använder den allmänna termen satsbas i satsschemat.

⁶ Inom Minimalistprogrammet, den senaste utvecklingen inom transformationsgrammatik, uttrycks detta som att svenskan har ett starkt EPP-drag som kräver ett fonetiskt realiserat subjekt, se t.ex. Platzack 1998 s. 125 f.

utgörs av ett rumsadverbial.⁷ Till exempel låter (6a) mycket bättre än (6b) med ett allmänt situationsangivande adverbial.

- (6) a. I gräset kan {det/Ø} finnas ormar. (jfr Falk 1993 s. 286 ff.)
 b. I rusningstrafik kan {det/Ø} hända många olyckor.

För sådana exempel antar Falk (a.a. s. 284) att »the subject position is empty and licensed by the topicalized phrase, but at the same time connected with the VP-internal argument». Detta visas i hennes analys, återgiven i schema 2 som (6a'), genom att spåret *t* i subjektpositionen är samindicerat med såväl det egentliga subjektet *ormar* i slutfältet som rumsadverbialet *i gräset* i satsbasen.

Ex	Initialfält Satsbas	Mittfält Finit verb	Subjekt	Satsadverbial	Slutfält Resten av verbfrasen
(6a)	I gräset	kan			finnas ormar [-]
(6a')	I gräset _i	kan	t _i j		finnas ormar _j t _i

Schema 2.

Den satstyp som exemplifierats i (5)–(6) förekommer i samtida svenska, företrädesvis i formellt skriftspråk, men uppfattas som stilistiskt markerad och lite gammaldags av en del språkbrukare. Däremot använder många en ny konstruktion, som i likhet med (5)–(6) saknar expletivt subjekt i mittfältet.

2. *Det*-inledda satser utan subjekt

Sedan mitten av 1990-talet har jag lagt märke till satser som i (7a) i informellt talspråk.⁸

⁷ Se Sundman 1980 s. 115–119 och Falk 1993 s. 282–292.

⁸ Autentiska antecknade exempel från radion eller samtal återges med normal ortografi och eventuell markering av betonat led. Jag följer SAG och anger satsbasens ordinarie plats med [-]. Med spårnotation skulle exempel (7a) återges som i (i) där samindicereringen anger att det initiala ledet har flyttat från spårpositionen.

(i) Det_i var 'bra att du sa t_i

Se Engdahl 2000 för en diskussion av de två annoteringssätten.

- (7) a. Det var 'bra att du sa [-]. (P1 Studio 1, 1999)
 b. Det var det 'bra att du sa [-].
 c. Jag hörde att du sa {det/*Ø}.

Pragmatiskt och prosodiskt har (7a) stora likheter med exempel med spetsställda obetonade *det* som i (7b) (jfr Engdahl 1999). Skillnaden är att matrissatsen i (7a) saknar expletivt subjekt. Som visas i (7c) går det inte att utelämna objektet till *sa* utan vidare; se även det minimala paret i (8). Några fler autentiska exempel visas i (9).⁹

- (8) a. Det är 'klart att du ska göra [-]. (kvinna 50 år, 2001)
 b.*Jag vill att du ska göra {det/*Ø}.
- (9) a. Det är ju roligt om hon får [-].
 b. Det var roligt att du tyckte [-].
 c. Det är helt nödvändigt att dom gör [-]. (P1 Studio 1, okt 1999)
 d. Det kan hända att vi inte har [-].
 e. Det är inte säkert att man gör [-]. (Ylva Johansson P1 Studio 1, 5 maj 2005)
 f. Det är rätt vanligt att det gör [-]. (man 75 år, 2006, om att getingstick svider länge)

Gemensamt för exemplen är att de inleds med *det*, saknar ett väntat expletivt *det* på subjektsplassen i mittfältet och saknar ett objekt i en underordnad finit sats, se schema 3.

Ex	Initialfält Satsbas	Mittfält Finit verb	Subjekt	Satsadverbial	Slutfält Resten av verbfrasen
(7a)	Det	var			bra [att du sa [-]]
(7b)	Det	var	det		bra [att du sa [-]]
(8a)	Det	är			klart [att du ska göra [-]]
(9a)	Det	är		ju	roligt [om hon får [-]]

Schema 3.

Matrissatsen innehåller ofta ett värderande eller modalt adjektiv som följs av en efterställd sats. Fundamentet är relaterat till en objektslucka i den efterställda satsen och inte, som i exemplen i (5) och (6), till en lucka i matrissatsens verbfras. Vidare har exemplen i (5) och (6) ett nominalt subjekt utsatt i verb-

⁹ Ytterligare exempel tas upp i en artikel i festskriften till Staffan Hellberg (Engdahl 2007) där jag introducerade termen *flerfunktionellt det* eftersom det initiala *det* i (7a) kan ses på en gång som ett anteciperande *det*, som pekar framåt mot den efterställda *att*-satsen, och som spetsställt objekt till *sa*. I denna artikel ligger fokus i stället på när expletiva subjekt kan utelämnas.

frasen, medan exemplen i (7)–(9) saknar subjekt i matrissatsen. Det är alltid möjligt att sätta in ett expletivt *det* på subjektsp platsen i mittfältet, som i (7b), vilket också är det normala i skrift. I ledigt talspråk gör däremot många språkbrukare inte så, utan uttrycker sig som i (7a). När jag har låtit språkbrukare välja mellan uttryck som (7a) och (7b) är det många som tycker att (7a)-typen låter naturligare. Observera att det inte handlar om att språkbrukare i allmänhet skulle undvika att upprepa *det* om satsen inleds med *det*. I de högfrekventa svarsyttrandena i (10) är det omöjligt att utelämna den andra förekomsten av *det*. En förutsättning för utelämnning av *det* är följaktligen att det initiala *det*, fundamentet, är länkat till en objektslucka längre fram i satsen.

- (10) a. Ja, det är {*det*/*Ø}.
 b. Nej, det är {*det*/*Ø} inte.

Utelämnning av expletivt subjekt förekommer även i exemplen nedan.

- (11) a. Det är ju så 'många som gör [-]. (kvinna 50 år, 2005)
 b. Det är nog bara jag som klarar [-]. (P1, God morgon världen 7/3 2010)
- (12) a. Det var 'längesen jag drack [-]. (man 50 år, 2002, när värden serverade
 vinho verde)
 b. Titta en rund potatis! Det är inte 'ofta man ser [-]. (flicka 12 år, 2003, medan
 hon skrubbade potatis)

Dessa exempel har drag både av utbrytnings- och presenteringskonstruktioner. Precis som i typiska utbrytningskonstruktioner utgörs verbet i matrissatsen av kopulaverbet *vara*, relativsatsen är kort, innehåller ofta det anaforiska verbet *göra* och korrelatet är framhävt prosodiskt. I likhet med presenteringssatser innehåller korrelatet ett indefinit kvantitetsuttryck (*många*, *längesen*, *ofta*) och relativsatsen bidrar med ny information.

Verben i relativsatsen utgörs oftast av *göra* och *ha*; även *få*, *gilla*, *heta*, *kunna*, *se* och *säga* förekommer relativt ofta. Yttrandena fungerar vanligen som kommentarer där talaren säger något om hur många som gör, har, ser etc. det som är yttrandets utgångspunkt och som realiseras som fundament (se vidare avsnitt 5). Det inledande *det* är vanligtvis obetonat men även betonat *det* förekommer, särskilt när *det* inte syftar på en specifik referent utan på en typ, en sorts referens som Borthen (2004) kallar typanafor, se (13) och (12b).

- (13) 'Det är inte ofta man har [-]. (flicka 12 år, 2003, om en nytvättad bil)

Som redan framgått spelar kontexten en viktig roll. Även prosodin verkar vara avgörande för att ett yttrande med utelämnat subjekt ska låta naturligt i det pågående samtalet. För att visa hur det kan låta har jag hämtat några ljudfiler från Sveriges radio och transkriberat exemplen i (14)–(17). Ljudfilerna är även tillgängliga på Språkbankens hemsida.¹⁰ De första exemplen är hämtade från samtal mellan programledaren Anna-Lena Ringarp och Lars-Gunnar Andersson.

(14) Diskussion om dubbelsupinum i Språkbiten (SR P1 21/9 2008)

L-GA: nå: å de e väl så också att när man eh (.) läser igenom en text man har skrivit så kanske man lägger märke till dom här
→ de e ju inte säkert att man gör (.) när man pratar på eh

(15) Diskussion om uttrycket *koka ner* i Språket (SR P1 24/9 2008)

A-LR: ja tycker de låter konstigt säger han
L-GA: aa: (.) å de (.) e väl många som gör först (.) å sen vänjer man sej kanske

I exempel (14) föreslår Lars-Gunnar Andersson *kanske man lägger märke till dom här* (dvs. dubbelsupinum) vid genomläsning av skriven text. Det därpå följande *de(t)* syftar på *att lägga märke till dom* och står som fundament i *de e ju inte säkert att man gör* där det fungerar som objekt till *gör*. I exempel (15) syftar det inledande *de(t)* i Anderssons replik tillbaka på den lyssnarkommentar som programledaren just återgivit *ja tycker de låter konstigt*. Även här fungerar det inledande *de(t)* som objekt till verbet *gör*.

(16) Barbro Hedvall om kläders och frisyrers betydelse i Tankar för dagen (SR P1 28/1 2010)

BH: skulle alltså ukrainska Julia Timosjenko ha sin flätfrisyr av en tillfällighet (.) skulle den inte ha ett budskap (.)
de e klart att den har

I exempel (16) läser Barbro Hedvall av allt att döma från ett skrivet manus. Efter två retoriska frågor, inledda med *skulle*, svarar hon själv *de e klart att den har* där fundamentet *de(t)* syftar på det omedelbart föregående *ett budskap*. Hedvalls svar yttras snabbt och med lägre röststyrka än de föregående frågorna. Exempel (17) kommer från slutet av ett samtal i programmet Studio 1 där Camilla Kvartoft har intervjuat Viveka Lärn om förebilderna till personerna i TV-serien Saltön i samband med visningen av en ny serie avsnitt.

¹⁰ <http://spraakdata.gu.se/sveee/Engdahl_2010-subjektloshet>

I transkriptionen anger (.) en mikropaus och understrykning prosodisk framhävnig.

(17) Studio 1 (SR P1 25/2 2010)

CK: blir de nåra fler (.) romaner då (.) om Saltön

VL: nej de e klart de inte blir

Viveka Lärens replik utsägs med skratt i rösten och är tydligen inte avsedd att tas på allvar. Kvartofts fråga har formen av en presenteringssats med ett expletivt *de*. Lärn inleder sitt svar med ett explicit *nej* följt av *de e klart* och en negerad form av presenteringssatsen med af-ordföljd *de inte blir* utan objekt. Observera att det skulle vara omöjligt att utelämna objektet utan det inledande *de e klart*. **nej de blir inte* är inte ett möjligt svar (jfr (10) och följande avsnitt).

Som exempel (14)–(17) visar används den subjektlösa satstypen i resonerande samtal, både i tvåpartssamtal och i monologer där den talande resonerar med sig själv, som i (16). Yttrandena uttrycker då ofta en kontrast mot något tidigare yttrande eller en sammanfattande kommentar.

I de undersökta exemplen producerades de relevanta partierna snabbt, i en sammanhållen intonationskontur, utan reparationer eller omstarter. Detsamma gäller för det femtiotal spontana exempel som jag har antecknat. Jag har inte lagt märke till något fall där talaren har rättat sig eller upprepat yttrandet med utsatt expletivt subjekt. Inte heller har jag noterat några tecken på att någon samtalspartner skulle uppfattat yttrandet som problematiskt. Sammantaget tyder detta på att satstypen är automatiserad och uppfattas som normalt språkbruk.

Så gott som alla exempel jag noterat kommer från talad svenska. Ett exempel från skrift återges i (18). Intressant nog används konstruktionen när författaren kommenterar ett citat i den närmast föregående texten.

(18) »Vi kan sluta viska om den som ett bräckligt känslorvak. Poesin överlever.»

Ja, det är klart att den gör. (Anna Hallberg, DN 4/8 2008)

På basis av de exempel vi sett hittills kan vi karakterisera satstypen som i (19).

(19) Expletivt *det* i mittfältet är optionellt när fundamentet utgörs av ett *det* som svarar mot ett underförstått led i satsens slutfält.

3. »Klart att du ska göra»

Hittills har alla exempel som diskuterats inletts med ett uttryckt *det*, men parallellt med exempel som (8a), upprepat här som (20a), finns exempel som (20b).

- (20) a. Det är 'klart att du ska göra [-].
b. Klart att du ska göra [-].

I båda exemplen är objektet till *göra* underförstått. I (20a) tolkas fundamentet som objekt till *göra*, medan i (20b) saknas såväl fundament som kopula. Detta är en intressant satstyp i sammanhanget som först uppmärksammats av Staffan Hellberg (2001) i en artikel om språkhandlingar. Han tar där (s. 62) upp exempel som i (21) och (22), hämtade från dialogpartier i Språkbankens romanmaterial från sent 1970-tal.

(21) Har du aldrig frågat henne om det där senare? – Klart jag har.

(22) Kan du lägga på nu? – Klart jag kan.

Enligt Hellberg är de *klart*-inledda svarsreplikerna exempel på en för svenskan utmärkande tendens att »markera mera specifika språkhandlingstyper med särskilda inledare» (Hellberg 2001 s. 59). Exempelvis fungerar de initiala *månne* och *hoppas* i (23) som språkhandlingsmarkörer för en undran, dvs. en fråga som man inte väntar sig något svar på, respektive en förhoppning.

- (23) a. Månne inte patronen vet något om det?
b. Hoppas ni får trevligt på semestern.
c. Jag hoppas ni får trevligt på semestern. (Hellberg 2001 s. 59–60)

Hellberg ser alltså inte (23b) som en elliptisk variant av (23c), dvs. en huvudsats med en bisats, »utan som en enkel huvudsats *ni får trevligt på semestern* med en inledande markör som anger att satsen uttrycker en förhoppning» (s. 60). På liknande sätt fungerar inledande *klart* som i (21) och (22) som en språkhandlingsmarkör, menar Hellberg, som typiskt används för att uttrycka ett emfatiskt instämmande eller invändande svar.

Hur förklarar då Hellberg att *gör*, *har* och *kan* saknar objekt i exempel som (20b), (21) och (22)? Han skriver om *klart*-satserna att de, i likhet med expresiva ekosatser, »upphäver objektstvånget vid verb som *göra*, *ha*, *vara*» (s. 62). Den beskrivningen bortser från en viktig begränsning på hur de objektslösa

klart-satserna används, nämligen den kontextuellt givna restriktionen på hur det underförstådda objektet tolkas. De underförstådda objekten i (21) och (22) måste tolkas som att de syftar på innehållet i föregående sats, precis som i nedanstående versioner, där fundamentet *det* tolkas anaforiskt såsom syftande på innehållet i den föregående frågan.

(24) Har du aldrig frågat henne om det där senare?
– Det är klart jag har [-].

(25) Kan du lägga på nu?
– Det är klart jag kan [-].

I (24) syftar det initiala *det* på *frågat henne om det där senare* och i (25) på *lägga på nu*. Andra tolkningar verkar inte vara möjliga. Hellberg framhåller att *klart*-satserna typiskt används reaktivt, som bekräftande eller invändande svar, och man kan kanske anta att tolkningsbegränsningen följer av den responsiva användningen. Det behöver dock klargöras att det inte är fråga om ett generellt, eller lexikalt, »upphävande av objektstvånget» som t.ex. vid uttryck som *jag har redan ätit*.

Julien (2009) tar upp Hellbergs förslag att det skulle röra sig om enkla huvudsatser med en inledande språkhandlingsmarkör och anför två motargument. För det första är det oväntat att den initiala markören inte framtvingar inversion av subjekt och finit verb (**hoppas får ni trevligt*) och för det andra borde det inte finnas exempel med utsatt subjunktion, men sådana är helt klart grammatiska, se Juliens exempel i (24), hämtat från Internet (jfr även (16) och (18) ovan).

(26) Hoppas att Musse är pigg nu. (Julien 2009 s. 137)

Julien föreslår i stället att de inledande *hoppas* och *klart* utgör en »minimal matris» dvs. en elliptisk matrissats där bara det finita verbet (*hoppas*) eller ett predikativ (*klart*) är fonetiskt realiserat.

Jag anser också att *hoppas*- och *klart*-satserna är elliptiska. I *hoppas*-satserna har ett subjekt i första person utelämnats, medan *klart*-satserna involverar utelämnning av ett anaforiskt *det* och ett kopulaverb. Ytterligare argument för detta synsätt framträder när man tittar på interaktionen mellan subjektutelämnning och spetsställning, vilket illustreras i följande exempel.

- (27) a. Jag hoppas att ni hälsar på i sommar.
 b. Hoppas att ni gör det. [Ø_{1P} hoppas [-] att ni gör det]
 c. Det hoppas jag att ni gör [-].
 d.*Hoppas att ni gör [-]. [Ø_{1P}, Ø_{3P} hoppas [-] att ni gör [-]]

Medan det går bra att utelämna fundamentet i (27b), där det tolkas som första person, och att spetsställa objektet i bisatsen som i (27c), går det inte att utelämna båda, som i (27d). Som jag ser det, följer detta av att svenskan är ett V2-språk där endast ett satsled kan stå före det finita verbet i huvudsatser (fa-satser), dvs. som fundament. Om fundamentet är givet i sammanhanget kan det utelämnas, men det är inte möjligt att underförstå mer än ett initialt led i ett V2-språk.¹¹ Däremot går det bra att utelämna både ett anaforiskt eller anteciperande *det* och ett finit kopulaverb, som i (28).¹²

- (28) a. Bra gjort. Jfr: Det var bra gjort.
 b. Trist att det regnar. Jfr: Det är trist att det regnar. (SAG 4 s. 966)

Följaktligen bör de reducerade *klart*-satserna med underförstådda objekt analyseras på i princip samma sätt som exempel med utsatt initialt *det är*. Som Hellberg framhåller används de reducerade *klart*-satserna framför allt responsivt, dvs. i kontexter där det går bra att utelämna såväl fundament som kopula. Exempelen med utsatt *det + finit verb* uppträder också i responsiva kontexter, men inte enbart i fråga-svarssekvenser. Som vi sett fungerar yttrandena ofta som kommentarer till ett aktualiserat ämne, jfr exempel (14)–(17).

¹¹ Inom generativ lingvistik används ofta termen *topic drop* för sådana exempel, se Mörnjö 2002 s. 8 f. för en översikt. I SAG analyseras sådana satser som elliptiska, dvs. att de involverar utelämnning av ett uttryck. »I talspråk och ledigt skriftspråk kan ett i sammanhanget redundant (pronomi-nellt) subjekt utelämnas när det står som fundament i deklarativ huvudsats.» (SAG 4 kap. 43 Ellips § 15). Längre fram i paragrafen anges att »[e]llips av redundant fundament kan också omfatta objekt eller rektionen i (främst objektliknande) adverbial [...]. Det elliptiska ledet är vanligen ett anaforiskt eller expletivt *det*.» Även Falk (1993 s. 203) menar att verbinitiala satser utan *det* bör analyseras »as some kind of topic drop in Modern Swedish.»

¹² Se SAG 4 kap. 43 Ellips § 16. Ellips av anaforiskt eller expletivt subjekt (som fundament) + finit betydelsesvagt verb.

4. *Det*-inledda satser med infinitivfras med underförstått led

Exemplen jag diskuterar i denna artikel påminner mycket om satser med värderande adjektiv som *bra*, *lätt*, *(o)möjlig* och *svår* konstruerade med infinitivfraser med underförstått objekt eller rektion som i (29).¹³

- (29) a. Det är omöjligt att säga [-].
b. Det är svårt att svara på [-].

I dessa exempel är subjektet *det* även korrelerat till ett underförstått led i infinitivfrasen, medan det inledande *det* i (30) måste analyseras som anteciperande expletivt subjekt (jfr exempel (3) ovan).

- (30) a. Det är omöjligt att säga det.
b. Det är svårt att svara på det.

Huruvida det inledande *det* måste tolkas som ett anaforiskt pronomen, som i (29), eller som ett expletivt pronomen, som i (30), avgörs följaktligen inte förrän infinitivfrasen tolkats. När korrelerat till ett underförstått led i infinitivfrasen är subjekt, måste det predikativa adjektivet som väntat kongruera med det, se (31b, c).

- (31) a. Det blir svårt att lösa de här problemen.
b. De här problemen blir svåra att lösa [-].
c. Blir de här problemen svåra att lösa [-]?

Förutom dessa exempel förekommer exempel som i (32a) där det finns både ett fundament som är korrelerat till det underförstådda leDET och ett expletivt subjekt. I sådana satser kan det expletiva subjektet utelämnas, (32b), varvid predikativet står i neutrum singular.¹⁴

- (32) a. De här problemen blir det svårt att lösa [-].
b. De här problemen blir svårt att lösa [-].

¹³ Se SAG 3 kap. 22 Infinitivfraser § 24 samt Lyngfelt 2002 s. 162–171.

¹⁴ Om fundamentet utgörs av ett kasusmärkt pronomen blir detta ännu tydligare:

- (i) Du är [-] svår att behaga [-].
(ii) Dig är svårt att behaga [-].

Inkongruent predikativ, som i (32b), är förvisso en ganska vanlig företeelse i svenskan.¹⁵ I avsnittet om infinitivfras med underförstådd bestämning i SAG noteras att ett predikativ inte sällan står i neutrum singularis när subjektet utgörs av en svagt referentiell nominalfras, som i (33a).

- (33) a. Kamera är förbjudet att ha med [-] i kyrkan. (SAG 3 s. 603)
b. *Kameran är förbjudet att ha med [-] i kyrkan.
c. *Kameran är förbjuden att ha med [-] i kyrkan.

En skillnad mellan denna typ av exempel och dem som diskuterades ovan är dock att fundamentet i (32b) utgörs av en bestämd nominalfras, medan detta inte är möjligt i (33), oavsett om predikativet kongruerar eller ej. Bristen på kongruens tyder på att fundamentet inte utgör predikationsbas för predikativet. Semantiskt stöd för detta antagande uppvisar exemplen i (34) från Malmgren (1990 s. 104 f.).

- (34) a. Båda hoten är svåra att parera. *distributiv*
b. Båda hoten är svårt att parera. *kollektiv*
c. Det är svårt att parera båda hoten (samtidigt).
d. Att parera båda hoten (samtidigt) är svårt.

Malmgren konstaterar att (34a), med kongruent predikativ, tenderar att tolkas distributivt; det gäller för vart och ett av hoten att det hotet är svårt att parera. (34b) med inkongruent predikativ måste däremot tolkas kollektivt, på samma sätt som (34c). En förklaring till detta skulle vara att den distributiva tolkningen bara är möjlig när frasen står som subjekt, och predikationsbas, till adjektivet, vilket visas genom overt kongruens. I (34b) däremot saknas kongruens vilket medför att fundamentet inte behöver tolkas som subjekt i matrissatsen utan kan tolkas enbart som underförstått objekt till *parera*. I avsaknad av subjekt tolkas satsen på samma sätt som (34c) och (34d). Om däremot frasen *båda hoten* står på subjektsp platsen i mittfältet, krävs kongruens, se (35a, b). För att få den kollektiva tolkningen verkar det här vara nödvändigt att sätta in ett expletivt, anteciperande, *det* på subjektsp platsen som i (35c).

- (35) a. Varför är båda hoten svåra att parera?
b. *Varför är båda hoten svårt att parera?
c. Varför är det svårt att parera båda hoten?

¹⁵ Se t.ex. Cooper 1986, Källström 1993 och Josefsson 2009 för olika observationer och analyser.

Dessa tolkningsskillnader tyder på att satserna bör analyseras som i schema 4.

Ex	Initialfält Satsbas	Mittfält Finit verb	Subjekt	Slutfält Resten av verbfrasen
(34a)	Båda hoten	är	[-]	svåra [att parera [-]]
(34b)	Båda hoten	är	Ø	svårt [att parera [-]]
(35b)	*Varför	är	båda hoten	svårt [att parera [-]] [-]

Schema 4.

Det plurala predikativet *svåra* i (34a) kongruerar med subjektet *båda hoten*. Att frasen fungerar som subjekt markeras, precis som i tidigare scheman, med hjälp av [-] på den ordinarie platsen. I (34b), där kongruens saknas, finns inte något subjekt; subjektsplatsen i mittfältet är följaktligen tom, vilket markeras med Ø, och fundamentet tolkas som underförstått objekt i verbfrasen, såsom angivet i schemat. Om subjektet däremot står på subjektsplatsen, som i (35b), måste predikativet kongruera, vilket förklarar varför denna sats är ogrammatisk.

Det spelar alltså roll för analysen huruvida fundamentet fungerar som subjekt eller inte. Denna skillnad hänger ihop med om infinitivfrasen tolkas som en bestämning till adjektivet eller som extraponerad predikationsbas för adjektivet. Det första fallet illustreras av exempel (34a), där fundamentet samtidigt är subjekt och predikationsbas för adjektivet. Då måste infinitivfrasen analyseras som en bestämning till detta, vilket vi kan representera som i (36) där hakparenteserna visar att infinitivfrasen ingår i adjektivfrasen. Att detta är den korrekta konstituentstrukturen stöds av att hela adjektivfrasen, inklusive infinitivfrasen, kan spetsställas som i (36b).

- (36) a. De här problemen blir [-] [_{ADJP} svåra [_{INFP} att lösa [-]]]
 b. Särskilt svåra att lösa blir inte de här problemen.

Det andra fallet illustreras av exempel (32a, b) och (34b, c, d). Där är fundamentet korrelerat till det underförstådda objektet i infinitivfrasen, men inte samtidigt subjekt/predikationsbas för adjektivet. I stället tolkas den efterstående infinitivfrasen som predikationsbas för adjektivet, via ett optionellt anteciperande expletivt *det* på subjektsplats, som i (37a). Tolkningen blir då densamma som i (37b) där infinitivfrasen även är subjekt, och i (37c).

- (37) a. De här problemen blir {det/Ø} [_{ADJP} svårt] [_{INFP} att lösa [-]]
 b. Att lösa de här problemen blir svårt.
 c. Blir det svårt att lösa de här problemen?

De två fallen återges schematiskt som typ A och B i schema 5. Typ A utmärks av att det finns ett referentiellt subjekt, markerat som NP, i matrissatsen, antingen på subjeksplats eller som fundament. I typ B står ett expletivt anteciperande *det*, markerat det_A , antingen på subjeksplats eller som fundament.¹⁶ Eftersom konstituentstrukturen i slutfältet spelar roll, visas denna tydligare än i tidigare scheman.

Typ	Initialfält Satsbas	Mittfält Finit verb	Subjekt	Slutfält Resten av verbfrasen
A		v	NP	[_{ADJP, +KONGRUENS} [_{INFP} [-]]]
(31c)		Blir	de här problemen	[svåra [att lösa [-]]?]
(36a)	De här problemen	blir	[-]	[svåra [att lösa [-]]]
(29a)	Det	är	[-]	[omöjligt [att säga [-]]]
B		v	det_A	[_{ADJP, NEUT} [_{INFP}]]
(37c)		Blir	det_A	[svårt] [att lösa de här problemen]?
(37a)	De här problemen	blir	{ $det_A/\emptyset$ }	[svårt] [att lösa [-]]
(30a)	Det_A	är	[-]	[omöjligt] [att säga det]
(38c)	Det	är	{ $det_A/\emptyset$ }	[omöjligt] [att säga [-]]

Schema 5.

Typ A har alltså alltid ett referentiellt, lexikalt subjekt som fungerar som korrelat för ett underförstått objekt i infinitivfrasen. Det predikativa adjektivet kongruerar med subjektet, oberoende av om det står på subjeksplats eller som fundament. I (29a) utgörs fundamentet av det referentiella pronomenet *det*. Att detta även fungerar som subjekt visas av markeringen [-] på subjeksplatsen.

Typ B har ett anteciperande *det* som pekar framåt mot infinitivfrasen i slutfältet och det predikativa adjektivet står alltid i neutrum. Anteciperande *det* står antingen på subjeksplatsen eller som fundament. Om ett initialt *det* inte är korrelat till ett underförstått led i infinitivfrasen, måste det tolkas som ett spetsställt anteciperande *det*, som i (30a). Vidare är anteciperande *det* på subjeksplats optionellt om det finns en lucka i infinitivfrasen, som i (37a).

En följd av denna optionalitet är att *det*-inledda exempel som (38a) är strukturellt tvetydiga. Antingen har de samma struktur som (36a), dvs. typ A, med ett referentiellt subjekt och ett adjektiv med en infinitivbestämning eller så har de samma struktur som (37a), dvs. typ B, med ett utelämnat anteciperande subjekt och ett adjektiv i neutrum vars predikationsbas utgörs av en efterställd infinitivfras.

¹⁶ I en transformationsgrammatisk analys innebär typ A att fundamentet har flyttat till [Spec, CP] från A-positionen [Spec, IP] medan fundamentet i typ B har flyttat direkt till A-bar-positionen [Spec, CP].

- (38) a. Det är omöjligt att säga.
 b. Det är [-] [_{ADJP} omöjligt [_{INFP} att säga [-]]]
 c. Det är Ø [_{ADJP} omöjligt] [_{INFP} att säga [-]]

Denna strukturella tvetydighet spelar knappast någon roll för tolkningen av satsen men har troligen betydelse för etablerandet av en satstyp med utelämnat expletivt subjekt.

Som vi sett i exempel (37a) är anteciperande *det* optionellt på subjektsplatsen om det finns ett fundament som är korrelerat till ett underförstått led i infinitivfrasen. Benägenheten att utelämna det expletiva subjektet varierar med fundamentets typ. Om fundamentet utgörs av en substantivisk fras är det normalt att det expletiva subjektet uttrycks, medan utelämnning är vanligare om fundamentet utgörs av *det*. (39a) är alltså vanligare än (39b), medan (39d) är vanligare än (39c).

- (39) a. De här problemen är det svårt att lösa [-].
 b. De här problemen är Ø svårt att lösa [-].
 c. Det är det omöjligt att säga [-].
 d. Det är Ø omöjligt att säga [-].

Exempel som (39c) förekommer ganska sällan, medan exempel som (39d) är relativt vanliga, särskilt med adjektivet *svårt*.¹⁷ För mina öron låter (39c) naturligare om *det* i fundamentet betonas.

Vi såg i föregående avsnitt att *klart*-satser ofta används utan ett inledande *det är*. Detta gäller även adjektiv med infinitivbestämning; elliptiska yttranden som i (40) är mycket vanliga i informellt talspråk.

- (40) a. Svårt att säga [-].
 b. Bra att ha [-].

Jag tror att det är satsmönstren i (39d) och (40) som nu sprider sig till satser med finita bisatser. Jämför (39d) med (7a), upprepat här som (41a).

- (41) a. Det var bra att du sa [-].
 b. Det var Ø [bra] [att du sa [-]].

Precis som i (38c) har här ett anteciperande *det* utelämnats på subjektsplats när fundamentet utgörs av ett referentiellt *det*. Strukturen är en instans av typ B ovan i schema 5. Att det är den relevanta typen visas av att det inte går att pla-

¹⁷ En sökning i PAROLE-korpusen gav inga klara exempel på typen i (39c).

cera korrelatet till det underförstådda objektet på subjektsp plats, se (42a, b). Däremot går det naturligtvis bra att ha ett anteciperande *det* på subjektsp plats (42c).

- (42) a. * Var det bra att du sa [-]?
 b. * Därför var det bra att du sa [-].
 c. Var det bra att du sa det?

Den finita bisatsen i (41b) är inte en bestämning till det predikativa adjektivet utan en efterställd sats som fungerar som predikationsbas för adjektivet. Exemplet med finita bisatser bör följaktligen analyseras som i schema 6.

Typ	Initialfält Satsbas	Mittfält Finit verb	Subjekt	Slutfält Resten av verbfrasen
B'		v	det _A	[V/[ADJP, NEUT]] [AF-SATS]
(42c)		Var	det _A	[bra] [att du sa det]?
(41b)	Det	var	{det _A /Ø}	[bra] [att du sa [-]]
(9d)	Det	kan	{det _A /Ø}	[hända] [att vi inte har [-]]

Schema 6.

Typ B' skiljer sig från typ B i schema 5 däri att slutfältet kan bestå av såväl verb som adjektiv i neutrum singular samt att den efterställda satsen är en finit af-sats. Gemensamt för typ B och typ B' är att ett anteciperande *det* på subjektsp plats pekar framåt mot en efterställd sats, infinit eller finit. Om fundamentet utgörs av ett referentiellt *det* som är korrelat till ett underförstått led i bisatsen, kan det anteciperande *det* utelämnas. Typ B' förefaller alltså vara en naturlig utvidgning av typ B.

5. Varför just *det*-inledda satser?

Många av de diskuterade exemplen börjar med *det är*, som är en mycket vanlig yttrandeinledning i svenska. Enligt Allwood (1999 tabell 3.1) är *det är* den vanligaste tvåordskollokationen i både tal och skrift. Detta beror antagligen på att *det* används med så många olika funktioner (se avsnitt 1). Dessutom är *det* ett smidigt pronomen att ta till för att referera till någon omständighet utan att närmare precisera vad som åsyftas. Björn Hammarberg beskriver detta på följande sätt i en artikel om användningen av *det är* hos L1- och L2-talare. »I anaforiskt bruk kan det neutrala pronomenet *det* ofta användas för att på ett enkelt sätt

syfta på komplexa enheter i den tidigare diskursen, genom att det möjliggör vag eller underspecifierad referens.» (2008 s. 81). Sådan underspecifierad referens fungerar bra »om lyssnaren kan upprätta en diskursrepresentation som motsvarar talarens tillräckligt väl.» (2008 s. 87). Hammarberg skiljer på bakåtppekande och framåtppekande användningar. Anaforiskt och deiktiskt *det* fungerar bakåtppekande – syftar på något som introducerats eller är tillgängligt i diskursen – medan icke-refererande, anteciperande (kataforiskt) *det* är framåtppekande – referensen ges längre fram i yttrandet. Hammarberg påpekar att dessa funktioner inte är statiska, utan kan växla under processandet av ett yttrande. »En anaforisk konstruktion (särskilt en med vag referens) kan ofta ändras till en framåtppekande genom att det som åsyftas preciseras i den predikation som följer» (2008 s. 90). Detta illustrerar han med följande exempel, baserat på en autentisk dialog mellan en intervjuare (INT) och en inlärare:

- (43) INT: tyckte du att de va lätt att förstå henne? (Hammarberg 2008 s. 90)
 a. de e lättare än att prata
 b. de e lättare att förstå än att prata

I svarsalternativ (a) »måste *de* tolkas som ett anaforiskt pronomen, som syftar tillbaka på intervjuarens *att förstå*. Men om denna information sägs ut senare i satsen, som i [(b)], så kommer *de* i stället att fungera som ett framåtppekande formellt subjekt.» (Hammarberg 2008 s. 90.)

På liknande sätt förhåller det sig med de satstyper som diskuteras i denna artikel. I dessa föreligger dessutom ytterligare en tolkningsspecificering som uppstår under processandet av satsen. Som vi sett kan en inledande sekvens som *det är omöjligt* avslutas på två sätt, se (44). Den inledande sekvensen *det var bra* i (7a) kan också avslutas på två sätt, som i (45).

- (44) a. Det är omöjligt att säga [-].
 b. Det är omöjligt att säga det.

- (45) a. Det var bra att du sa [-].
 b. Det var bra att du sa det.

I (a)-exemplen måste det inledande *det* tolkas som ett anaforiskt pronomen, som syftar tillbaka på något i den föregående diskursen samtidigt som satsen/frasen i slutfältet bidrar med information att *det* ska tolkas som objekt till *säga* respektive *sa*. I (b)-exemplen måste det initiala *det* tolkas som anteciperande, framåtppekande, pronomen som får sin referens av *att säga det* respektive *att du sa det* och det finala *det* tolkas med anaforisk syftning. Men oav-

sett hur satsen som helhet tolkas, verkar inte språkbrukare ha problem med det inledande *det*.

Det vore spännande att undersöka om denna temporära tvetydighet beträffande det inledande *det* påverkar talarens produktion och/eller lyssnarens avkodning av yttrandet, t.ex. genom on-line-studier med ERP-teknik.¹⁸ Språkbrukare verkar inte ha några större problem med att aktivera en referent till ett underförstått led i en underordnad sats, även om fundamentet redan tolkats som referentiellt subjekt i matrissatsen.¹⁹

När *det* i fundamentet har anaforisk syftning till något i den föregående diskursen, eller deiktisk syftning till något i talsituationen, fungerar det som topik för resten av yttrandet. Som visats i exemplen fungerar ett obetonat *det* vanligtvis som fortsättningstopik (se t.ex. (9) och (11)) medan betonat *det* gärna tolkas kontrastivt, som i (13) (jfr Engdahl 1999, Molnár 2003).

Även om *det*-inledda exempel är klart vanligast, förekommer exempel som inleds med andra led än *det*. I skånska, där man i stället för *det* använder expletivt *där*, har Lars-Olof Delsing lagt märke till exempel som i (46a), med samma betydelse som (46b).

- (46) a. Där finns många som shoppar [-].
b. Det finns många som shoppar där.

Själv har jag noterat ett fåtal subjektlösa exempel som inleds med ett annat ord än *det*.

- (47) a. Dom var längesen jag såg [-]. (om ett par byxor längst ner i tvättkorgen, 2008)
b. Tandborste är bra om du tar med [-]. (kvinna 55 år, 2008)
c. Detta är bra om man kan gå på [-]. (e-post från prefekten 2/3 2010)

Gemensamt för dessa exempel är att predikatsledet inte visar någon tydlig

¹⁸ Se Roll 2009 för beskrivningar av ERP-experiment rörande syntaktiska, prosodiska och morfologiska förhållanden i svenskan. Man kunde t.ex. jämföra hur försökspersonerna processar de två versionerna av (44) och (45) och se om eventuella objektsluckor efter *att säga* och *att du sa* ger upphov till reaktioner som tyder på reanalys. Detta skulle i så fall tyda på att försökspersonerna normalt tolkar det initiala *det* som expletivt anteciperande subjekt, vilket är den vanligaste strukturen. Av 436 exempel på *Det är svårt att ...* i PAROLE-korpusen inleds bara 34 (cirka 8 %) av ett referentiellt *det* som svarar mot ett underförstått led i en infinitivfras som i (44a).

¹⁹ I detta avseende påminner (45a) om exempel med s.k. parasitisk lucka, markerad med Ø i (i):
(i) Köttfärs måste man steka [-] innan man äter Ø
Fundamentet *köttfärs* tolkas som objekt till *steka* men är fortfarande tillgängligt för att tolkas som utelämnat objekt till *äter*, se Engdahl 1983, SAG 4 kap. 35 Satsbaser § 17.

kongruens. Om vi i stället sätter in kongruerande predikativ blir satserna omöjliga, vilket styrker antagandet att exemplen i (47) bör analyseras enligt typ B' i schema 6.

- (48) a. * Dom var roliga att jag såg [-].
 b. * Tandborstar är lämpliga om du tar med [-].

En förutsättning för en ytterligare utvidgning av satstypen till andra inledande led än *det* verkar följaktligen vara att fundamentet inte identifieras som predikationsbas för predikativet. Trots att det då inte finns något subjekt med egen betydelse eller referens i satsen, så sätter inte talarna in något expletivt *det*.²⁰

6. Nordisk utblick

Satstypen med initialt *det* som beskrivits ovan förekommer även i norska, se de autentiska exemplen i (49). I de norska exemplen uttalas vanligtvis initialt *det* med viss framhävnings (Åshild Søfteland, personlig kommunikation).

- (49) a. Det er ikke noen vits at han gjør [-]. (ung norsk kvinne 2007)
 b. men det er mange som ikke gjør [-]. (NoTa 058)
 c. Det er veldig hyggelig hvis du gjør [-]. (medelålders norsk kvinne 2009)

Exempel (49b), som är mycket likt det svenska (15), är hämtat från en tal-språkskorpus med talare från Oslo. (49c) påminner om (9a). Lite mer kontext finns med i följande exempel som yttrades när några språkvetare skulle gå ifrån ett café i Hedeby i augusti 2008.

- (50) Signe: Kristin, nå må du ikke glemme paraplyen din!
 Kristin: Det var kjekt at du sa [-].

Jag har däremot inte träffat på några danska exempel, vare sig i tal eller skrift. De danskar jag har frågat har inte heller känt igen konstruktionstypen. Det att den förekommer i norska och svenska, men inte i danska, trots att språken är mycket lika i strukturellt avseende, tyder på att det är en innovation som har

²⁰ I de exempel jag noterat har det underförstådda ledet alltid ingått i en infinitivfras eller en finit bisats i satsens slutfält. Lars-Olof Delsing (personlig kommunikation, oktober 2008) påpekade att det även förekommer exempel som (i), där slutfältet består av en nominalfras.

(i) Det finns exempel på [-].

blivit ett konventionaliserat sätt att uttrycka sig i vissa skandinaviska språk och dialekter. Man kan säga att konstruktionstypen nu ingår i våra språkliga mönstertermen, för att låna en term från Andersson (2005). I finlandssvenska används den företrädesvis av yngre talare. Mona Forsskåhl, som gjort en omfattande genomgång av *de e* i samtal (Forsskåhl 2009), har upplyst mig om att hon inte själv använder konstruktionen, men att hon ibland hör den användas av studenter. Exempel (51) antecknade hon efter ett samtal i mars 2010 när en student bett henne skicka en text för översättning per e-post.²¹

(51) Samtal mellan Mona Forsskåhl och en student vid Hanken, mars 2010.

Stud: kan du skicka den ti mig per e-post

Mona: jaa bara jag kommer ihåg de fortfarande när jag kommer till min dator

Stud: de sku vaa jättesnällt om du sku kunna göra

7. Subjektstvånget i framtiden

Vad händer då med subjektstvånget i svenskan? Att döma av de exempel som diskuterats i denna artikel är det fortfarande befogat att tala om ett subjektstvång, men formuleringen behöver preciseras. Som vi har sett är det ganska vanligt förekommande att anaforiska och expletiva subjekt utelämnas i fundamentpositionen (se exempel (2) samt avsnitt 3). Däremot går det i de flesta fall inte att utelämna ett subjekt på subjektplatsen i mittfältet (se exempel (1) och (10)). Den nya satstyp som tagits upp här utgör ett undantag mot denna generalisering; ett expletivt subjekt på subjektplatsen i mittfältet kan utelämnas om fundamentet utgörs av *det* som är korrelerat till ett underförstått led i en efterställd bisats eller infinitivfras. Härvid spelar formsammanfallet mellan det referentiella pronomenet *det* och expletivt anteciperande *det* en stor roll. Ytterligare en viktig omständighet, som antagligen bidrar till satstypens gångbarhet, är benägenheten att spetsställa fortsättningstopiker i svenska. Speciellt användbart är spetsställning av *det*, som kan syfta tillbaka på komplexa förhållanden i den tidigare diskursen på ett lagom underspecifierat sätt.

²¹ Saaristo (2008) diskuterar en annan konstruktion i Helsingforssvenska som involverar utelämnning av anaforiskt *det*, se (i). Det är möjligt att exemplet i (51) påverkats av denna konstruktion, som troligen beror på inflytande från finska.

(i) Blev han polis? – Ja, han blev. (Saaristo 2008 s. 28)

Även denna konstruktion används typiskt responsivt. I svaret på frågan utelämnar talaren det predikativa komplementet till *blev*. I standardsvenska skulle man väntat *det blev han* med spetsställt anaforiskt *det*.

Jag har föreslagit att framväxten av satstypen i (52) gynnas av likheter med konstruktioner med adjektiv med infinitivfras som i (53).

- (52) a. Det var bra att du sa.
 b. Det var Ø [bra] [att du sa [-]].
- (53) a. Det är omöjligt att säga.
 b. Det är [-] [omöjligt [att säga [-]]].

En skillnad mellan de två typerna är att fundamentet i infinitivkonstruktionen i (53) ofta fungerar som predikationsbas för det predikativa adjektivet och att subjektsp platsen följaktligen bör markeras med [-], se typ A i schema 5. I den nya satstypen med finit efterställd sats fungerar däremot det initiala *det* enbart som fundament och inte som subjekt, se typ B' i schema 6. Detta motiverar markeringen Ø för utelämnat expletivt subjekt på subjektsp platsen.

Framtiden får utvisa huruvida den nya konstruktionstypen i (52) utgör in-körspporten till en mer omfattande reanalys av relationen mellan fundament och subjekt i svenskan. Om typen i (52) utvidgas ytterligare i riktning mot typ A på så sätt att korrelatet till det underförstådda leDET i bisatsen även kan stå på subjektsp plats som i (42a, b), skulle vi stå inför en större omprövning av hur vi beskriver svenskans satsstruktur.

Den formella analysen i avsnitt 4 illustreras med hjälp av satsscheman, precis som i SAG. Ett satsschema ger en statisk beskrivning av strukturen hos en sats och återspeglar inte tolkningsförloppet. Det betyder att det är svårt att återge den temporala tvetydighet som verkar föreligga i många av de diskuterade exemplen där det inte går att avgöra vilken funktion ett initialt *det* har innan man hört eller läst hela satsen. För att fånga dylika processrelaterade aspekter behövs en mer dynamisk grammatikbeskrivning.

I denna artikel har jag främst uppehållit mig vid den formella beskrivningen av denna nya satstyp och inte gått in närmare på när och hur den används i autentiska samtal. Mitt intryck är att konstruktionen är på frammarsch och det är följaktligen angeläget att utforska dess användning närmare, förslagsvis med metoder från interaktionell samtalsforskning (se t.ex. studierna i Anward & Nordberg 2005 och Engdahl & Londen 2008).

Litteratur

- Allwood, Jens (red.), 1999: Talspråksfrekvenser. (Gothenburg Papers in Theoretical Linguistics S21.) Göteborg.
- Andersson, Lars-Gunnar, 2005: Språkkänsla som mönsterminnen. I: Språk i tid. Studier tillägnade Mats Thelander på 60-årsdagen, red. av Björn Melander, Görel Bergman-Claeson, Olle Josephson, Lennart Larsson, Bengt Nordberg & Carin Östman. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk 67.) Uppsala. S. 488–497.
- Anward, Jan & Bengt Nordberg (red.), 2005: Samtal och grammatik. Studier i svenskt samtalsspråk. Lund.
- Borthen, Kaja, 2004: The Norwegian type-anaphor *det*. I: Proceedings of the 5th Discourse Anaphora and Anaphor Resolution Colloquium (DAARC 2004), ed. by António Branco, Tony McEnery & Ruslan Mitokov. Sao Miguel.
- Cooper, Robin, 1986: Swedish and the Head Feature Convention. I: Topics in Scandinavian Syntax, ed. by Lars Hellan & Kirsti Koch Christensen. Dordrecht. S. 31–52.
- Engdahl, Elisabet, 1983: Parasitic Gaps. I: Linguistics & Philosophy 6. S. 5–34.
- Engdahl, Elisabet, 1999: »Det var det ingen som ville». Om spetsställningens form, funktion och restriktioner i svenska. I: Svenskans beskrivning 23, red. av Lars-Gunnar Andersson, Aina Lundqvist, Kerstin Norén & Lena Rogström. Lund. S. 96–105.
- Engdahl, Elisabet, 2000: »Ordinarie platser» och »övergivna spår». I: Att använda SAG: 29 uppsatser om Svenska Akademiens grammatik, red. av Elisabet Engdahl & Kerstin Norén. (Meddelanden från Institutionen för svenska språket 33.) Göteborg. S. 67–76.
- Engdahl, Elisabet, 2007: Flerfunktionellt *det*. I: Språkets roll och räckvidd. Festskrift till Staffan Hellberg den 18 februari 2007, red. av Karin Milles & Anna Vogel. (Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Series 42.) Stockholm. S. 97–106.
- Engdahl, Elisabet & Anne-Marie Londen (red.), 2008: Interaktion och kontext. Nio studier av svenska samtal. Lund.
- Falk, Cecilia, 1993: Non-referential subjects in the history of Swedish. Department of Scandinavian Languages. Lund.
- Forsskåhl, Mona, 2009: Konstruktioner i interaktion: *de e* som resurs i samtal. (Studier i nordisk filologi 83.) Helsingfors.
- Hammarberg, Björn, 2008: Konstruktioner som produkt och process – en studie av hur L1- och L2-talare utnyttjar »det är». I: Nordand 3. S. 79–107.
- Hammarberg, Björn & Viberg, Åke, 1975: Platshållartvånget, ett syntaktiskt problem i svenskan för invandrare. Rapport från projektet Svenska som målspråk (SSM report 99-0277062-2). Stockholms universitet.
- Hammarberg, Björn & Viberg, Åke, 1977: The Place-Holder Constraint, Language Typology, and the Teaching of Swedish to Immigrants. I: Studia Linguistica 21. S. 106–163.
- Hellberg, Staffan, 2001: Om svenska språkhandlingar. I: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Årsbok 2001. Stockholm. S. 55–64.
- Håkansson, David, 2008: Syntaktisk variation och förändring. En studie av subjektlösa satser i fornsvenska. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 64.) Lund.
- Josefsson, Gunlög, 2009: Peas and Pancakes: On apparent disagreement and (null) light verbs in Swedish. I: Nordic Journal of Linguistics 32. S. 35–72.

- Julien, Marit, 2009: *Plus(s) at(t)* i skandinaviska – en minimal matris. I: *Språk och stil* NF 19. S. 124–142.
- Källström, Roger, 1993: Kongruens i svenskan. (Nordistica Gothoburgensia 16.) Göteborg.
- Lyngfelt, Benjamin, 2002: Kontroll i svenskan. Den optimala tolkningen av infinitivers tankesubjekt. (Nordistica Gothoburgensia 25.) Göteborg.
- Malmgren, Sven-Göran, 1990: Adjektiviska funktioner i svenskan. (Nordistica Gothoburgensia 13.) Göteborg.
- Molnár, Valéria, 2003: »C». I: *Grammar in Focus*. Festschrift for Christer Platzack 18 November 2003, Vol 2, ed. by Lars-Olof Delsing, Cecilia Falk, Gunlög Josefsson & Halldór Á. Sigurðsson. Department of Scandinavian Languages. Lund. S. 235–248.
- Mörnsjö, Maria, 2002: V1 Declaratives in Spoken Swedish. Institutionen för nordiska språk. Lund
- Platzack, Christer, 1985: Syntaktiska förändringar i svenskan under 1600-talet. I: *Svenskans beskrivning 15*, red. av Sture Allén, Lars-Gunnar Andersson, Jonas Löfström, Kerstin Nordenstam och Bo Ralph. Göteborg. S. 401–417.
- Platzack, Christer, 1998: *Svenskans inre grammatik – det minimalistiska programmet. En introduktion till modern generativ grammatik*. Lund.
- Roberts, John, 1999: *Presenteringssyntax*. C-uppsats. Institutionen för svenska språket. Göteborg.
- Roll, Mikael, 2009: *The neurophysiology of grammatical constraints: ERP studies on the influence of prosody and pragmatics on the processing of syntax and morphology in Swedish*. SOL-centrum. Lund.
- Saaristo, Pekka, 2008: Regional variation och interaktion: om en responsiv konstruktion i Helsingforssvenska. I: *Språk och interaktion 1*, red. av Jan Lindström. (Nordica Helsingiensia 10.) Helsingfors. S. 25–81.
- SAG = Teleman, Ulf, Hellberg, Staffan & Andersson, Erik, 1999: *Svenska Akademiens grammatik*. Stockholm.
- Sundman, Marketta, 1980: *Existentialkonstruktionen i svenskan*. (Meddelanden från Stiftelsens för Åbo akademi forskningsinstitut 57.) Åbo.

Korpusar

- NoTa = Norsk talespråkskorpus – Oslodelen, Tekstlaboratoriet, ILN, Universitetet i Oslo. <<http://www.tekstlab.uio.no/nota/oslo/index.html>>.
- PAROLE = Morfosyntaktiskt annoterad korpus, Språkbanken, Göteborgs universitet. <<http://spraakbanken.gu.se/parole>>.